

ԼԵՂՈՒԳԳԻՑԱԿԱՆ

ՀՅՈՒՐԵՆԻ ԳԻՐԸՆ ՈՒ ԿԵՐՈՒՐԱՐԻԹԻՒՆԸ ՀԱՐՍՏԵՑԵԱԿԱՆ ԼԵՂՈՒԳԳԻՑՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ

Այս տիրոջի տակ գերեզնիկ ճառասացութիւն մըրաւ Մայիս 13ին Լնսոնի Բանասիրական Ընկերութեան առջեւ Հայերէնագէտ գիտնականն Ս. Շուսմֆ, որ ծանօթ է արդէն իւր մատենախօսական ուսումնասիրութեամբն այն ամէն անձանց ու գրոց որ եւրոպական լեզուաւ Հայ լեզուին մատենագիտութեան վրայ ճառած են: Գիտնականին ընդարձակ ճառն՝ ինչպէս խմբագրութեանն խաւրուած ծանուցագրէն ալ յայտնի է, երեք գլխաւոր մաս կը բաժնուի: Առաջին մասին մէջ կը քննէ գիտնականն * Հայ գաւառաբարբառք եւ ասոնց մատենագրութիւնը՝ եւ այն նախ գրաբարն եւ ապա աշխարհաբարն, եւ այս վերջոյս գլխաւոր բաժանմունքը, իւրաքանչիւր Հայ բարբառով գրուած գրոց կամ հրատարակութեանց, այսպէս ճիշդիս, Սիւնեաց, Ագուլիսի, Ախալցխայի, Լեհաստանց, Ուլսիոյ, Կոր-Կախիջեանի եւն բարբառներուն եւ ասոնց ունեցած մատենագրութեան վրայ ընդարձակ խօսած է, ի վերջոյ նաեւ Հայ ժողովրդական գրականութեան, այսինքն վէպիկներուն եւ այլ բանաստեղծութեանց՝ զոր որմնակ նորագիտութիւնն ու ՄՏԵՐ զիւցազնեցութեան վրայ: Այս մասին մէջ չեն մոռցուած նաեւ Հայ ձեռագիրքը, չին մատենագրաց հրատարակութիւնը, Հայ հնախօսութիւնն ու Հայոց հեթանոսական կրօնքը:

Ճառասացութեան երկրորդ մասին մէջ խօսելով գիտնականն " Հայերէնի քերականական կազմութեան վրայ " կը լուսարանէ արտասանութեան տարբերութիւնը, " տառադարձութեան " խնդիրը, Հայերէնի համաձայնութիւնն ու ձեւագիտութիւնը, բառերու բաղադրութիւնն ու անձնցմունք եւ նաեւ ոճը: Այս մասին մէջ շոյափուած է նաեւ Հայերէն տառերու գիւտին կամ անոնց ծագման խնդիրը՝ թէ յունական եմէ է այլ աղբիւր ունէր Մերորդ իւր առջեւ: Ի վերջոյ նաեւ Հայ լեզուի գլխաւոր քերականութիւնը ու բառարանը յիշուած են: Երրորդ վերջին մասն որ " Հայ լեզուի դիրքը համամատական լեզուագիտութեան մէջ " կը քննէ, երեք մասեր ծագած անուան ունի, այսինքն 1. Հայ լեզուի ծագման նկատմամբ կարծիք ըստ աւանդութեան եւ եմբողոցութիւնը, Մոփան Բուզգէի նոր կարծիքն Հայերէնի եւ ետրուկերէնի յարաբերութեան

նկատմամբ, Հայերէնի տեղագրութիւնն, բառարանն ու ստուգաբանութիւնը ըստ Լակարտի, Փր. Միւլլէրի, Հիւպլմանի, Բուզգէի եւն: 2. Հայերէն իրրեւ անդամ ուղիւն (հնդկ-եւրոպական) լեզուաց խմբին ըստ Ալեոտիմանի, Կոշէի եւն. եւ 3. Հայերէնի դիրքն եւրոպական լեզուախմբին մէջ, եւ իրրեւ միջին անդամ էրոնեան եւ սլաւո-լիւսոնական լեզուախմբերու, եւ ժամանակակից Հայերէնագիտաց կարծիքը: Ի վերջոյ կը պարզէ գիտնականն թէ դեռ ինչ ինչդիրքեր կը մնան հետազոտելու եւ լուսարանելու:

Արդէն այս ծրագիրը կը ցուցնէ թէ կարելոր երկասիրութիւն մըն է Շուսմֆի ձեռնարկը որ ընդհանուր տեսութիւն մը կու տայ Հայերէնի վրայ ցայժմ գրուած ու յայտնուած կարծեաց եւ ստացուած արդեանց: Այս պատճառն աւսուցիչ է որ սոյն ձառն յանձնուէր տպագրութեան ի հրատարակութիւն, որով ապագայ քննիչք Հայ լեզուին՝ մեծապէս պիտի օգտին ունենալով առջեւնին առաջնորդ մ'որ կը ցուցնէ թէ այս կամ այս ճիւղին մէջ ինչ բան գրուած կայ ու քննուած: Հեղինակն իւր ձեռագիրքը դեռ չյանձնած տպագրութեան՝ կրկին պիտի աչքէ անցնէ եւ կը յուսայ որ տարւոյս վերջերը կարենայ տպագրութեան ձեռնարկել:

ԹՂԵԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՕՐՈՒՆ ԽՆԳԻՐԸ

Ե.

Այժմ " ազգային " ամենամեծ ինդիքը՝ Էջմիածնի կաթողիկոսութեան Թախուր մնացած գաս Նին վրայ նոր գասակ ընտրութիւնն է:

Էջմիածնի՝ եկեղեցական-ազգային նշանակութիւն ունի Հայ ուղի ստուարագոյն մասին համար՝ իրրեւ այս վերջոյս հոգեւոր վարչութեան ծայրագոյն ղեկավարը: Կ'ասենք " ազգին ստուարագոյն մասին, համար. վասն զի՝ ինչպէս յայտնի է՝ ոչ ամէն Հայ Էջմիածնի կը վերաբերի. Հոյք իսկպպէս Էջմիածնի նուիրապետութեան հետ կապուած չէ, եւ այս Հայրապետական աթոռի իշխանութեան սահմաններէն դուրս եւս կան Հայեր, որ ոչ նուազ իւրուանք ունին ընդհանուր ազգին լրացուցել մասն համարուելու, թէեւ կան դժբախտաբար դեռ մեր մէջ ոչ սակաւ հրապարակախօսներ

եւ ուսուցիչներ, որոնք կամ իրենց յետադէմ գաղափարաց եւ կամ չափազանց բարեմտութեան շնորհիւ՝ այս ճշմարտութեան հակառակը կ'աշխատին պնդել եւ քարոզել, ինչորք կրօնական նեղ հայեացքի մէջ սահմանափակելով: Եւ այսպէս՝ Էջմիածին ընդհանուր հայութեան համար թէեւ միեւնոյն հոգեւոր-բարոյական նշանակութիւնը չունի, բայց իբրեւ ի հետագազգային նուիրական յիշատակալից՝ պատկառելի է հաւասարապէս ամեն շայտ՝ վերացուցեալ կրօնական դաւանութեան խորութենէ: Այս պատճառաւ է որ այս Լուսաւորեան հիմնարկութիւնն անտարբեր չի կրնար թողուլ զշայն առ հասարակ, ինչ կրօն որ ալ որ դաւանի: — Ժամանակն — որուն անորո՞հ հոսանքն կ'այլափոխէ ինչ որ մարդկային հաստատութիւն է, եւ մարդկութեան ընդհանրութեան կամ նորա մի որեւէ ճիւղին հասարակական կազմակերպութեան կը վերաբերի, — իւր կնիքը կը դնէ նաեւ այն յիտարէմներու վրայ, որոնք յանուն կրօնի՝ ազգային միութեան, ազգին ամբողջութեան հարուած առ կը ճգնին: Ժամանակն ընդդէմ է անշարժութեան: Ամէն մի հաստատութիւն, գաղափար, միտք կամ տեսութիւն որ մարդկային իրաց կը ծառայէ՝ ենթակայ է փոփոխութեան եւ պէտք է դէպ յուսաջ խաղայ միշտ: Այսպէս է եղած ի սկզբանէ գոյութեան աշխարհի, այսպէս ալ կը լինի ցիտատարածն: Կ'անցնին հետեւապէս նաեւ այն գաղափարներն՝ որոնք հազարաւոր շայտեր կ'ուզեն իբր թէ հեռացնել ընդհանուր ազգին մարմնէն, միայն վանն զի կրօնական իրաց վրայ նոյն հայեացքը չունին, կամ պարզ սանլով՝ Էջմիածնի հոգեւոր իշխանութեան չեն ենթարկիր: Եւ որքան շուտ անցնին եւ ցնդին այս խնթիւրեալ մտքերն, այնքան աւելի շուտ կը յաջողի ազգային համբարջն գործակցութեան իրականացումը:

Ար կրկնեք ուրեմն որ նաեւ այն շայտերն, որոնք Էջմիածնի կապուած չեն, միշտ առանձին հետազոտութեամբ եւ ուշադրութեամբ կը դիտեն այն խնդիրներն որ ի մերձուտ կամ ի հեռուստ վերաբերութիւն ունին Էջմիածնի:

Մի կողմէն այս պարագայն եւ միւս կողմէն ընտրութիւնն այն անձին՝ որու անունը սիրելի է ընդհանուր հայ ժողովրդի, մեզ իրաւունք կու տայ յատկապէս զբաղելու այս խնդրով՝ քննական ակնարկ մի տալով կատարուած իրողութեան վրայ:

Յ.

1891 ին Ապրիլ 16 ին հանգեաւ Յ. Մակար Ա. կաթողիկոս, եւ անկէ վերջն ամբողջ մի տարի ազգն եւ ազգային մամուլը զբաղած էր կաթողիկոսի ընտրութեան պատրաստութիւններով: Ազգային պատմութեան մաս է թէ Էջմիածնի կաթողիկոսներն ինչ միջոցներով եւ ձեռնարկութեամբ կ'ընտրուէին մինչեւ զարուս սկիզբն. ազգային քննադատութեան նիւթ է նմանապէս թէ ինչպիսի կանոններ եւ հրահանգներ գոյութիւն ունեցած են մինչեւ հիմա՞ զանազան ժամանակ այս մասին: Բայց սա որոշ է որ 1836էն ի վեր այս ընտրութիւնը կը կատարուի կանոնաւոր հրահանգաց եւ նախաճեալ պատրաստական կանոնաց համեմատ, որոնք նուազ ժամանակ ընտրութիւն չեն տնօրինուր. քան նախկին ժամանակները: «Պոթժէնի», անուամբ ձանաչուած կանոնագրութիւնն է այս հրահանգը՝ որ հաստատուած է 1836 ի Մարտի 11 ին: Положение == Պոթժէնի կը նշանակէ «Գրութիւն», որուն բուն նշանակութիւնը կը ճշդուի՝ երբ ամբողջ նախագաւութիւնը կը շարուի. «Գրութիւն ի մասին կառավարութեան հոգեւոր գործող Գրիգորեան-շայտց» և: Պոթժէնի իրականութեան հիմնական օրինագրոց ԺԱ հատորին լրացուցիչ մասն է. (Գիրք Գ.) եւ կը սկսի նոյն հատորին 905 յոդուածով: Պոթժէնիէն բաժնուած է հետեւեալ գլուխներու:

- Ա. Ընդհանուր իբրևս եւ անուստ-ստ-ստ շայ-Գրիգորեան (Էջմիածնի) Եկեղեցոյ. (905—913):
- Բ. Էջմիածնի շայ-Գրիգորեան (914—935):
- Գ. Էջմիածնի շայ-Գրիգորեան (936—957):
- Դ. շայ-Գրիգորեան Եկեղեցոյ Ռեֆորմի Առաջադրութիւնը. (958—979):
- Ե. շայ-Գրիգորեան Կոնստանդնուպոլիսի (Թեմական վարչական ատենաք) եւ հոգեւոր խառնուրդ-Ինչնէր (Թեմական Առաջնորդներու նախագահութեան ներքեւ.) (980—990):
- Զ. շայ-Գրիգորեան հոգեւորականութիւնը. (991—1001):
- Է. շայ-Գրիգորեան Եկեղեցոյ հոգեւոր-Գրքարանի հիմնադրութիւնները. (1002—1008):
- Ը. շայ-Գրիգորեան Եկեղեցոյ սոցիո-քրիստոսոս խառնուրդ-Ինչնէր. (1009—1044):
- Թ. շայ-Գրիգորեան Եկեղեցոյ Եկեղեցական պաշտօնէր հասոյններն եւ նոյն ոյրիններն եւ որքեւր հոգեւորականութիւնը. (1045—1059):

Այս օրէնքը 1838էն վերջը պլըւայլ ժամանակ պլըւայլ յաւելումներ է ունեցած, ըստ հանգամանաց պահանջման: Այժմ՝ եւս մշակուած է, եւ պարտաւս են նոր լրացուցիչ մասեր Պոլսէնիէի, գլխաւորաբար կամոդիկոսական իշխանութեան եւ կառավարութեան յարաբերութիւնները ճշգիւ գծելու համար: Բայց որչափ մեզ յայտնի է՝ այս ծրագիրը գեռ պատշաճաւոր կարգադրութեան չէ ենթարկուած, եւ հետեւաբար գեռ օրէնքի ղյժ չունի:

Պոլսէնիէի մեզ հայ ազգը կը կոչուի «Гайканиця народъ» այսինքն նայիւն խորհուրդը: Պոլսէնիէն պարտաւորչ է ամենուն այնպէ՛ս ինչպէս Ռուսաց պետութեան միւս օրէնքներն. եւ այն բոլոր անձինք, հիմնարկութիւններն եւ հասարակութիւններն, որոնք եկեղեցական յարաբերութիւն ունին եւ կը պահպանեն «Գրիգորեան», Հայոց հետ, պարտաւոր են բացարձակապէս համակերպիլ Պոլսէնիէի սրամարդութեանց: Ռուսական սամաններէն դուրս ապրող Էջմիածնական Հայք կը դժուարին այս պարտաւոր ճշդին ըմբռնելու. եւ այս պատճառաւ ալ մինչեւ հիմայ, մինչեւ 1892, կամոդիկոսական ընտրութեանց ժամանակ այնպիսի ընթացք կը բռնեն, որով իրենք զիրենք կը զըզկին ազգային օգտուելէ այն առաւելութիւններէն, որոնք Պոլսէնիէի միջոցաւ առասկան օրէնքը յատկացուցած էր իրենց: Ցասնակ անգամ կրկնուած իրողութիւններն ապացուցին որ իրաց այժմեան հանգամանաց մեջ՝ այլազգ վարուելու ոչ հնար կար եւ ոչ ալ յարմարագոյն եւ մինչեւ իսկ ազատագոյն եղանակ: Սահմանէ դուրս (արտաքոյ Ռուսաց պետութեան) ապրող Հայերն այժմ համոզուած կը թուին, որ ոչ թէ ըստ Սահմանագրութեան Ազգային ժողովի ձայներն Էջմիածին ուղարկելն են իրկայացուցան անձամբ վերջնական ընտրութեան մասնակցիլ: Ազգային ժողովի Էջմիածին բերողները պէտք է գիտնային որ այդ կերպով՝ Ռուսաստանի, Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի միլիոնաւոր Հայոց իրական մասնակցութիւն երեւակայական կը գտնար, վստն զի այն անձն որ Ազգային ժողովի մեջ քուէից մեծամասնութիւն չունէր, կարող էր՝ այս կողմի թէմերու քուէից շնորհիւ առաւելութիւն ստանալ, փոխանակ Ազգային ժողովի ընտրելեաց ցանկէն ի սպառ հանուելու: Աերջապէս Ազարաշայաստ աւելի դիւրութիւն կ'ընծայէ ընտրութեանց կանոնաւորութեան եւ յարողութեան, երբ կը հաւաքուին ազգին պատգամաւորք ամեն կողմերէ:

Կարեւոր կէտ մ'եւս ա է, որ Պոլսէնիէն կարճուելու ժամանակ ընդունուած է իբրիւ. հիմ՝ ժողովրդական ազատ ընտրողութեան սկզբունքը, ուր եւ յաճախ կը յիշուի «ըստ նախնի սովորութեան հայ եկեղեցոյ», բառերը: Մի խօսքով՝ ստարկոյս չկար 1892ի Մայիս 5ի կամոդիկոսական ընտրութիւնն աւելի ազատ, աւելի ժողովրդական էր՝ քան մինչեւ ցարդ ներկայ դարու մեջ կատարուածները, եւ այս՝ շնորհիւ Ռուսական «Պոլսէնիէի», զոր շատերը կը քննադատեն առանց լաւ ճանաչելու: — Ցածկահայոց պատգամաւորներն ալ կը խոստովանին զայս:

Գ.

Ս'այիսի 3ին՝ Տարիւրաւոր տարիներէ վերջը՝ Ցածկաստանի, Հնդկաստանի, Ռուսաստանի եւ Պարսկաստանի Հայոց ներկայացուցիչները հաւաքուած գտան իրենք զիրենք Էջմիածնաւորին մեջ, մտաց եւ գաղափարաց փոխանակութիւն անձամբ կատարելու համար կամոդիկոսի ընտրութեան նկատմամբ:

Հետեւեալ ցուցակը ճշդիւ երեւան կը հանէ թէ իւրաքանչիւր երկիր ինչպէս մասնակցած է այս ընտրութեան:

Մայիսի 3 — 5ին ներկայ էին յԷջմիածին՝

Ռուսաստան	Պարսկաստան	Հնդկաստան	Երկրորդ	Երեսուցի	Երեսուցի	Երեսուցի
Սիւնհոյոս Էջմիածնայ	5	2	—	—	—	7
Միտրանութեան ներկայացուցիչք	1	6	—	—	—	7
Վիճակից պատգամաւորք	4	—	1	—	—	6 11
Տեղաւորներ						
Երեսուցեմի եւ Կ.Պոլսոյ Պարսկաստանի ներկայացուցիչք	2	—	—	—	—	2
Վիճակից պատգամաւորք	4	6	1	4	17	32
Պարսկաստան						
Վիճակի պատգամաւորք	—	1	—	—	—	1 2
Հնդկաստան						
Վիճակի պատգամաւորք	—	1	—	—	—	1 2
Երեսուցի						
Վիճակի պատգամաւորք	—	1	—	—	—	1
Երեսուցի						
Վիճակի պատգամաւորք	—	1	—	—	—	1
Երեսուցի						
Վիճակի պատգամաւորք	1	0	18	2	4	25 65

Երեք եպիսկոպոս, 2 վարդապետ եւ 2 աշխարհական կը ներկայացընէին 7 վիճակներու եւս, որով 7 կրկին նայն, բոլորն ալ Ցածկաստանէ: Ազգէ զատ՝ Ռուսաստանէն 1 եպիսկոպոս եւ Ցածկաստանէն 2 եպիսկոպոս, 3 վարդապետ, 1 քահանայ եւ 7 աշխարհական վիճակաւոր պատ-

գամաւորներ՝ գրաւոր կերպով ուղարկէր էին իրենց ձայնը :

Ինչպէս սոյն ցուցակէն կը տեսնուի՝ Մայիսի 5 ին ընտրելեաց երկանտուն վերընական ցանկին կազմութեան մասնակցած են՝ Տաճկաստանէն Վ. Պոլոյց պատրիարքութեան հպատակող (Եգիպտոսի եւ Բուլղարիոյ թեմերն ալ միասին հաշուելով) անոնք՝ 36 ընտրող, որոնք միանգամայն փոխանորդաբար կը ներկայացնէին նաեւ 7 ուրիշ ձայն, ուստի 43 ընդդէմ 29ի, իսկ նախընթաց օրը՝ քառանտուն ցանկին պատրաստութեան փամանակ թէ՛ ներկայից եւ թէ՛ բացակայից ընդհանուր ձայներու գումարն էր 86, որոնցմէ Տաճկաստանցիք ունէին 56 ձայն՝ ընդդէմ՝ 30ի : Իւ գեռ եւս 32 հոգեւորական եւ աշխարհական պատգամաւորք բողոքովին շնն մասնակցած ոչ անձամբ եւ ոչ գրաւոր ձայնով :

Գ.

Վանդիտի նախորդ համարին մէջ բացատրած էինք ուղղութիւնն այն կուսակցութեանց՝ որ այս առթիւ ծագած եւ կազմակերպուած էին Ռուսահայոց մէջ : Այս կողմը խնդիրը յայտնի էր արդէն : Հնորհիւ փոխադարձ ընդարձակ հրապարակագրութեանց եւ պարզաբանութեանց՝ յայտնի էր նոյնպէս որ արդէն Գրիգ. Արծրունւոյ կուսակցութիւնը կը ջանար քառանտուն ցանկը պատրաստել ալ հետեւեալ կերպով :

Ա. Խրիմեան Հայրիկ. (Միտրիէ Արքեպիսկոպոսն.)

Բ. Սեղբակեան Արիստակէս Եպիսկոպոս.

Գ. Ալէաթճեան Գրիգորիս Եպիսկոպոս.

Դ. Գալստեան Երեմիա Եպիսկոպոս (Տեղապահ) : Ասոնցմէ իբրեւ կաթողիկոս կ'ուզէր ընտրուած տեսնել կամ Հայրիկն եւ կամ Սեղբակեանը : Եւ շատ քիչ տարակոյտ կար որ եթէ Տաճկաստանցիք զլանային իրենց անձամբ մասնակցութիւնն, եւ ընտրութիւնն այն ձեւով կատարուէր՝ ինչպէս որ եղաւ 1884ին եւ 1885ին, յիշեալ ցանկն հաստատութիւն կ'ընդունէր, եւ այն ատեն Խրիմեան ու Սեղբակեան էին անշուշտ Պօլսոյ Էնիէի պահանջած 2 կաթողիկոսացուները : — Ռուսաստանի, Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի 31 ընտրողներ որոնք անձամբ ներկայ էին Ելմիսթին առանձին պատրաստական խորհրդարանութիւն ունեցած են իրենց մէջ, որմէ յայտնուած է որ՝ «Յառաջդիմականաց Վերոյնշեալ թեմականներն իրենց կողմն ունէին 19 ձայն՝ ընդդէմ՝ 12 ի : Բայց այս արդիւնքն ոչինչ

վճնողական զեր կրնար խաղալ վերջնական ընտրութեան փամանակ : Ասան զի եթէ Տաճկահայոց ձայներուն ու թէ միայն ամբողջութիւնն, այլ եթէ մեծ մասն իսկ միանար այս «երկոտասանից» այն ատեն ընականաբար վերջոց նժարն էր որ պիտի սկսէր ծանր կռուել : Իւ իօք ալ այսպէս է պատահած : — Տաճկահայոց մէջ ալ գտնուեցան թէ՛ եպիսկոպոս, թէ՛ վարդապետ եւ թէ՛ մանաւանդ աշխարհական ընտրողներ, որոնք Սեղբակեանն անձամբ ձանաւելէն վերջ հակեցան նորա կողմն եւ թեւ տալով՝ «Յառաջդիմականներուն» պատրաստակա՞նութիւնն յայտնեցին ընդունելու նորա թեմականութիւնը : Վ. Պոլոյց աշխարհական պատգամաւորք՝ մինչեւ իսկ ի լուր ամենեցուն կը յայտնէր թէ Սեղբակեան Եպիսկոպոս «ապագայ կաթողիկոսացու» էր : — Սակայն իրեն ուրիշ հանգամանք ունէին : Տաճկահայ պատգամաւորաց ստուարադոյն մասը, մանաւանդ եկեղեցականք՝ ամենայանօր կաթողիկոսացուն կը համարեին Վ. Պոլսի այժմեան պատրիարքն Տէր Խորէն Եպ. Ալեքեան, զոր շափազանց կը բարձային այն գրից մէջ տեսնել ինչ որ պատրաստած էին «Մշակականներն» Սեղբակեանի համար : «Ոչ այս, ոչ այն : Նուեցան հաշտարարաց ձայներն, իրաւախոհութիւնը թագաւորից, եւ Սեղբակեան ու Ալեքեան յետ դարձուեցան իրենց առաջորդողներուն : թող Խրիմեան միաձայն ընտրուի, եւ զոհուի Սեղբակեան», գոչեցին Արծրունին եւ կուսակիցները : Այս նկատմամբ ալ երեւոյթ չհուսկուեցան Սեղբակեան եւ Ալեքեան :

Ինչպէս յայտնի է՝ երբ Ռուսահայոց համար կաթողիկոսական ընտրութեան խնդիրն իր գրգռութեան զենիթն էր հասեր, աղմուկն ու յուզմունքը սաստկապէս ամէն կողմ կը տարածուէր, եւ ժողովուրդը սրտի հաջակն տրոհմամբ կը դիտէր այս ամենայն, — անդին՝ Տաճկահայոց մէջ ըստ երեւութի՛ն հանդարտութիւն կը տիրէր : Այնտեղ կուսակցութեանց գոյութիւնը հրապարակ չէր հանուեր, եւ Վ. Պոլսի լրագիրները չէին գրեր այս խնդրոյ մասին, եւ պարբարը շատ խուլ կերպով՝ որոշ չըբանակի մէջ սահմանափակ կը մնար. եւ պարագայից այս անբանամբն ընտրական անձաւորութիւնները ժողովրդեան համար հանելուկ կը մնային : Երբ Ռուսահայոց մէջ՝ լրագրութիւնը նորանոր քննադատութեանց նիւթ արած էր ինչորքը պարզ

՝ Բայց նոցա մեծամասնութիւնը այժմու հանրամասնաց մէջ՝ սոյն ռուսահայ Եկեղեցական կաթողիկոսական ժողովարարն ալ տեսնէին, որ արդէն չէր անշուշտ Սեղբակեանի արժեքը ճանաչելու :

եւ ըստ կարի որոշ գոյնով, — յայտնապէս դիմելով իր նպատակին, — Յաճկահայոց մէջ՝ նոր ձեւ էր հնարուած ընտրական պայքարի, որ կապ ուներ Ռուսահայոց «պահպանողական» կուսակցութեան հետ: «Երեւելք» լրագիրը տարի մ'ամբողջ թէ՛ խմբագրական յօդուածներով եւ թէ՛ թղթակցութիւններով խիստ կերպով կը քննադատէր տեղապահ Երեմիա եւ Սեդրակեան Արիստակէս եպիսկոպոսներուն արարքն, զորոնք այնպիսի գոյներով կը ներկայացընէր, որ այս երկու եպիսկոպոսներն անձամբ ճանաչողներն եւ նոցա վերագրուած իրողութեանց բռն պատմութեան տեղեակ եղողներն անշուշտ չէին կրնար իրենց զարմանքը ծածկել: Ես գոնէ որ անձամբ Սեդրակեանը կը ճանչնամ եւ քանի մ'անգամ հետը տեսակցելու հաճոյքն ունեցած եմ, զինքը կը նկատեմ բարձր այն տիւրք յատկութիւններէն, որոնցմով կ'ուզուի զինքն արատաւորել: Այս ամէնը կապ ուներ անշուշտ առաջիկայ կաթողիկոսական ընտրութեան հետ, ուստի եւ այսպիսի հրատարակութիւններով առձկահայ ժողովրդեան միտքը կ'ուզուէր պատրաստել:

Յաճկահայ պատգամաւորք մինչեւ վերջին վայրկեան մեծ վարանում են զգացած, վասն զի իրենց մեծ մասը շատ տարտամ գաղափարներ ուներ թեկնածուներու մասին: Յաճկաստանի պատգամաւորք նախ անհաստատ կարծիքներ ունէին, բայց իրենց ուղեւորութեան ժամանակ շատերն աւելի որոշ սկսան իրենց գաղափարները յայտնել ընտրելաց մասին:

Յաճկահայ պատգամաւորներն երբ մտան Ռուսիա՝ առանձին ուշադրութեան առարկայ դարձան իրենց այն վարմունքով՝ որով այստեղի երկու կուսակցութեան ալ չէին ուզեր խառնուիլ, եւ հետո կը պահէին իրենք զիրենք: Բայց այս ընթացքը բնական չէր, հետեւաբար եւ ոչ տեւական: Անպէս ալ եղաւ: Երբ ընդհանուր ծանօթութիւն կայուեցաւ, հետզհետէ պատգամաւորներն եւս յարեցան այս կամ այն կուսակցութեան, բայց իրենց մէջ գտնուող ընդհանուր օղակը չկոչեցին, եւ իրենց թուական տուակցութեամբ ճնշում գործելով այս կողմի պատգամաւորաց վրայ՝ համերաշխութիւն գոյացուցին երկու կուսակցութեանց մէջ, համերաշխութիւն, որ ամէն գովեստի արժանի է:

Կշանաւոր եւ ուշադրութեան արժանի խնդիր է որ ներկայ կաթողիկոսական ընտրութեան միջոցին՝ կարեւորագոյն գեր խաղացած են ոչ թէ եկեղեցականք այլ աշխարհական պատգամաւորները: «Կայրիկը» եւ «Իզմիրլեան»

բայց մանաւանդ առաջինը՝ աշխարհականաց ընտրելն էր, եւ աշխարհականք էին, որ եկեղեցական պատգամաւորաց մեծագոյն մասին ընթերցական հակառակ եւ իրենց հետ ունենալով Էլզիմանի Սինդոն ու Միաբանութիւնը՝ յարողեցան Մայիսի 5 ին ընտրելը

Իրիմեան Կայրիկ 72 ձայն փոյնս:
Իզմիրլեան Մատթէոս եպ. 50 , ընդդէմ 22 ի:
Յետագայ յօդուածով կը խօսինք «Կայրիկի» կենաց եւ գործունեութեան վրայ:

Բաթում Կ. ՏՐԻԲՆԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԻՎԱԿԱՆ

Հ Ի Յ Ո Ց Ո Վ Ե Ն Ի Մ Ը Ն Ո Ւ Կ

Հրնշտակ մ'երբնմ զէմը շորուն,
Որոտոցի մ'եզերն կեցած՝
Կարծես դիտը պատկերն սերուն
Վըտակի մը յեզիկ անցա:

«Մտնան զու իմ սիրուն մանկիկ...
Նշուր. ո՛հ ե՛ս նոս ընտանի.
Ըլանք մէկտեղ միշտ սրջանիկ,
Սոկերն քեզ չէ սքսմանի...»

«Հոն չիք ըզնա անխան կընդում,
Հոգին տանի՛ն միշտ ցաւազն,
Քանի երկար ժամը տըրտում
Մարմնն ունի ցանը ուժգն...»

«Ինչու վըռտեր, զաւն ջըրտիցններ
Կան խորովն ցակատ մարտը,
Հատաշնաց արտասուցներ՝
Աչքերդ պայծառ ընն տընուր...»

«Հապ ինձի նետ զու եւ վըր.
Տիգեղաց մէջ թըռիկ միշտ.
Շընորժէ քեզ աստեղաց Տէր.
Հոն քեզ պայծառ, զարեր անվըռտ...»

«Ոչ ոք տան մէջ եւ ըզնա,
(Թէլքանն զաւ ժամը վըրին.)
Մըտնմն ի սուզ, կըրնն սիմ ցաւ.
Ուշազ եղաւ որը առաջին...»

«Թող չըրծան այնք վըռտաճար,
Չի խորովը մէկ գըրեզման.
Ճոր մէկն քեզ պէս է սուր արտաք,
Վըրին օրն իսկ է անըզման...»

Այս խօսքերով թիւերն ծորմակ
Թօթնոցն յընտանկն եւ սըրացաւ.
Թըրաւ տրիքը դէպ յիւր քանակ...
Խեղճ մայր... որդիդ նետն նոսացաւ:

Հ. Յ. Բ.